

Dr hab. Beata Przybylska-Maszner
Zakład Badań nad Integracją Europejską
Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Ocena rozprawy doktorskiej Pani mgr Małgorzaty Dolot pt. *Bezpieczeństwo wewnętrzne strefy Schengen. Między pełną kontrolą graniczną a swobodą przemieszczania się*. Poznań 2018, ss. 335.

Problem bezpieczeństwa wewnętrznego państw strefy Schengen stanowi istotny i bardzo aktualny problem badawczy. Strefa Schengen to jedno z najważniejszych osiągnięć europejskiej integracji. Jej ochrona, utrzymanie, a w ostatnim okresie także umocnienie, to kluczowe wyzwania determinujące ramy współpracy państw członkowskich Unii Europejskiej. Równowaga między swobodą przepływu, gwarantującą mobilność obywateli państw członkowskich, a ich bezpieczeństwem ma istotne znaczenie dla przyszłości projektu europejskiego. To zagadnienie jest przedmiotem ożywionej europejskiej debaty politycznej, która stymuluje zwiększone zainteresowanie tym tematem w środowisku naukowym. Proponowane rozwiązania reformujące obecny model współpracy w ramach strefy Schengen są oparte na pogłębionej analizie istniejącej praktyki korzystania z mechanizmów tej strefy. Przedstawiona praca jest ważnym elementem uzupełniającym dotychczasowe wyniki badań naukowych poświęconych temu zagadnieniu w Polsce.

Prezentowana dysertacja autorstwa Pani mgr Małgorzaty Dolot jest efektem interesującego przedsięwzięcia badawczego. Stanowi przykład dobrze skonstruowanej rozprawy skupionej na jednym wiodącym zagadnieniu badawczym, które przedstawiono w wymiarze interdyscyplinarnym. Praca składa się z sześciu rozdziałów, a także wstępu, zakończenia, bibliografii, spisów. Ich układ jest poprawny i nie budzi zastrzeżeń.

Na uwagę zasługuje obszerny wstęp (s. 3-13), który zawiera wszystkie niezbędne elementy: przedmiot badań, zakres czasowy, cele badań, hipotezy

badawcze, metody badawcze, opis struktury oraz stan badań. Celem głównym recenzowanej pracy stała się analiza ewolucji stanowiska Unii Europejskiej oraz państw członkowskich strefy Schengen w podejściu do bezpieczeństwa wewnętrznego w kontekście systemu ochrony granic (s. 5).

Autorka wskazała także bogaty katalog celów szczegółowych. Zastrzeżenie budzi ich tak szeroko zakrojony zakres. Nie w pełni znajduje on odzwierciedlenie w toku prowadzonych badań, których wyniki zostały zaprezentowane. Dotyczy to zwłaszcza postawionego czwartego celu szczegółowego - *'analizy konsekwencji stosowania acquis Schengen, w aspekcie współpracy z państwami sąsiednimi'*. Wydaje się właściwe sprecyzowanie tego celu szczegółowego w odniesieniu do zawartości rozdziału czwartego. Autorka formułuje kilka pytań badawczych, które w sposób prawidłowy i przejrzysty artykułuje. Za pewne niedopatrzenie uważam brak postawienia hipotezy głównej. Do uwag merytorycznych zaliczam także zbyt ogólne sformułowanie niektórych hipotez szczegółowych. Dotyczy to formalnej strony ich konstrukcji w kontekście braku wyróżnienia zmiennej zależnej i zmiennych niezależnych. We wstępie znalazły się pewne nieprecyzyjności w sformułowaniach takich jak: „system Schengen tworzą akty prawne w sprawie znoszenia kontroli granicznych między państwami UE” – (s. 3); „swoboda przepływu osób, towarów i usług odebrała granicom ich znaczenie narodowe” – (s. 4).

W kolejnych rozdziałach Autorka w sposób rzetelny i kompetentny, a co najważniejsze prawidłowo dokumentując, przedstawia wybrane elementy zagadnienia badawczego. Narracja Autorki jest prawidłowa. Praca napisana jest językiem naukowym. Jej konstrukcja jest prawidłowa. Rozdział pierwszy poświęcono teoretycznym aspektom związanym z rolą państwa w warunkach integracji europejskiej w dziedzinie bezpieczeństwa wewnętrznego. Pewne wątpliwości budzi podtytuł pierwszego rozdziału *'suwerenność i jej granice'*, gdyż nie jest on adekwatny do jego zawartości. Na stronie 23 pojawia się *'zasada immanencji'*. Wydaje się, że Autorce chodziło o *'immanencję'* jako swoistą zasadę implikacji, co zostało odniesione do zaproponowanego w tekście porównania. Podobna nieścisłość pojawia się na stronie 32, gdzie wskazuje się liczbę *'26 suwerennych podmiotów'*

politycznych'. Na koniec jeszcze jedna konstatacja, która nie ma charakteru polemicznego, lecz wyraża spostrzeżenie, które może być wskazówką ku lepszemu opracowaniu redakcyjnemu przed złożeniem pracy do druku. Przyznając każdemu Autorowi prawo do subiektywnego rozłożenia akcentów w pracy, to jednak odnoszę wrażenie, że stojąc przed takim wyzwaniem jak Pani mgr Małgorzata Dolot nawiązałam w szerszym zakresie do koncepcji teoretycznych rozpoczynając od próby zdefiniowania pojęć, które później ujęte zostaną jako 'elementy przestrzeni bezpieczeństwa' (podrozdział 3 i 4 rozdziału pierwszego). Szczególnie zwróciłam uwagę na rozróżnienie definicyjne proponowanych w pracy następujących zestawień pojęć: systemu bezpieczeństwa, systemu Schengen, strefy Schengen, strefy bezpieczeństwa wewnętrznego UE, a także przestrzeni Schengen. Ważne także jest doprecyzowanie w tej części pracy terminu 'Wspólna Przestrzeń Bezpieczeństwa, Wolności i Sprawiedliwości' w kontekście stosowanych przez Autorkę dwóch sformułowań 'bezpieczeństwo wewnętrzne UE' i 'polityka bezpieczeństwa wewnętrznego UE'. W podrozdziale piątym nie można uznać za precyzyjne zdanie, w którym wskazano, iż „pierwszym pisarzem, który przedstawił konkretną doktrynę zjednoczenia Europy był Richard Coudenhove-Kalergi (s. 51).

Rozdział pierwszy, podobnie jak rozdział drugi, noszący krótki tytuł „System Schengen”, stanowią szeroki wstęp do dokonanej analizy głównych zagadnień poruszanych w pracy. Na dużą pochwałę zasługuje fakt, iż obok wątków teoretycznych i normatywnych ukazany jest wymiar funkcjonalny zastosowania konkretnych mechanizmów współpracy w strefie Schengen. W tym rozdziale pewna wątpliwość wiąże się z zaproponowanym przez Autorkę katalogiem tzw. ‘polityk dotyczących Schengen’, do których zaliczono politykę bezpieczeństwa wewnętrznego, na równi z polityką azylową, migracyjną i ochrony granic (s. 63). Co ciekawe na stronie 67 ta lista już przyjmuje inny obraz. Proponowałabym rozważyć uznanie, iż uregulowane w Tytule V części trzeciej TfUE polityki – kontroli granicznej, azylu i imigracji, jak i (nie wymieniona przez Autorkę) współpraca sądowa w sprawach cywilnych mających skutki transgraniczne, współpraca wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych, a także współpraca policyjna - to podstawowe komponenty bezpieczeństwa wewnętrznego (szerzej, w zależności od użytego w pracy kontekstu

analizy, polityki bezpieczeństwa wewnętrznego UE). Choć, i w tym przypadku warto byłoby zasugerować, iż uwzględniając tzw. wymiar zewnętrzny bezpieczeństwa wewnętrznego UE powyżej wskazana lista nie jest pełna. Dodać należy, iż nie w pełni adekwatne do treści dokumentu jest zastosowane na stronie 108 sformułowanie, iż traktat lizboński „wprowadził wspólną politykę bezpieczeństwa wewnętrznego UE i strefy Schengen”. Powyższe uwagi odnoszą się do potrzeby systematyzacji terminologicznej w dwóch ujęciach: politologicznym i prawnym. Bardzo ciekawą częścią tego rozdziału jest analiza zawarta w podrozdziale drugim dotycząca ról poszczególnych instytucji UE. Równie dobrze przygotowane są dwa następne podrozdziały, które wymagały żmudnej pracy systematyzującej zebrany, bogaty materiał. Mały niedosyt budzi zbyt wąskie omówienie misji ewaluacyjnych Scheval.

Największe zainteresowanie budzą rozdział III zatytułowany „Strefa Schengen a bezpieczeństwo wewnętrzne państw członkowskich” i rozdział IV o tytule „Działania w zakresie zwiększania bezpieczeństwa wewnętrznego strefy Schengen na przykładzie współpracy Straży Granicznej RP oraz Policji Federalnej RFN”. Można uznać je za wynik bardzo rzetelnej, pogłębionej kwerendy, która wzmocniona została ogromną wiedzą o praktycznych możliwościach zastosowania instrumentów Schengen. Doktorantka umieściła w pracy, w sposób bardzo przemyślany, tabele i wykresy, które w większości przypadków poddane zostały analizie. Mają one charakter poglądowy i w znaczący sposób wzbogacają wartość pracy. Poniżej przedstawiam dwie drobne uwagi, które w żaden sposób nie podważają wysokiej oceny tej części dysertacji. Na stronie 127 przy informacjach o liczbie migrantów warto podać źródło. Opisując współpracę polsko-niemiecką oczekiwałabym także na wskazanie głównych trudności, mankamentów, problemów, które należałoby rozwiązać w przyszłości. Te dwa rozdziały pracy wzbogacają polską literaturę naukową o solidne zaprezentowanie istoty mechanizmów współpracy strefy Schengen, stosowanych procedur, a także ich wpływu na funkcjonowanie Unii Europejskiej. Te wnioski byłyby jeszcze bardziej bogate, gdyby zostały dodatkowo skonfrontowane z dynamiką pozycji poszczególnych państw członkowskich wobec proponowanych rozwiązań.

Rozdział piąty, dotyczący kryzysu migracyjnego, jest również udaną próbą przedstawienia efektywności wykorzystania instrumentów polityk unijnych. Zawiera on wiele ciekawych spostrzeżeń i wniosków dotyczących istoty niemożności szybkiego podejmowania działań przez instytucje unijne. Co ważne kryzys migracyjny przedstawiony zostaje jako bodziec do poprawienia funkcjonowania strefy Schengen w kontekście nowego wymiaru współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa (podrozdział trzeci). W tej części pracy zawarto także szereg cennych uwag związanych z perspektywami rozwoju Europejskiej Straży Granicznej.

Do przyszłości strefy Schengen, w zakresie koniecznych i proponowanych reform, odwołuje się także ostatni, szósty rozdział. Autorka swoje rozważania odnosi do kwestii takich jak: polityka 'otwartych drzwi', sytuacja społeczno-polityczna w państwach Afryki i Bliskiego Wschodu. Wartymi szczególnego zainteresowania i podkreślenia są scenariusze, które zawarto w podrozdziale 4.

Zakończenie obok wyników weryfikacji przyjętych hipotez szczegółowych dostarcza wnioski odnoszące się do perspektyw współpracy państw członkowskich strefy Schengen. Wnioski cząstkowe zawarto również w podsumowaniu poszczególnych rozdziałów. W prezentowanych wnioskach Autorki odnaleźć można wiele zróżnicowanych, niejednokrotnie kontrowersyjnych, wypowiedzi szczegółowych stanowiących treść dyskusji, która dotyczy problematyki migracyjnej. Wypada pogratulować Autorce trafnie ukierunkowanej intuicji badawczej, a opiniowaną pracę, stanowiącą swoiste kompendium wiedzy po jakże złożonej problematyce uznać za opracowanie ważne i cenne z punktu widzenia warsztatu badawczego politologa. Ta praca może być wykorzystana jako swoisty wkład w próbę wypracowania polskiego stanowiska dotyczącego reformy systemu strefy Schengen. Wskazane okoliczności pozwalają również żywić nadzieję, że ze względu na znaczenie omawianej problematyki, zwłaszcza dotyczącej bezpieczeństwa państwa w warunkach integracji europejskiej, a także złożoność związanych z nią zagadnień, wyzwoli ona w środowisku politologicznym niezbędną refleksję, także skłaniającą do polemiki z prezentowanymi przez Autorkę konkluzjami. Zwracam na tę sprawę uwagę, by w ten sposób dać wyraz przekonaniu o konieczności dyskusji nad sformułowanymi w pracy

cennymi wnioskami, które nie powinny zamknięte zostać li tylko w przewodzie doktorskim.

Pisząc pracę doktorską, w celu weryfikacji przyjętych założeń badawczych, Autorka zastosowała różnorodne metody badawcze: porównawczą, historyczną, decyzyjną, systemową. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż mgr Dolot starannie dobrała zasób metod, nie wymieniając ich całego katalogu, lecz wyraźnie wskazując na to, która metoda i w jakim zakresie będzie służyła do analizy poszczególnych aspektów zdefiniowanego problemu badawczego. Co ważne wykorzystane przez Autorkę metody są dobrze skorelowane z założeniami wyjściowymi pracy, co ułatwiło właściwe przeprowadzenie procesu badawczego. Szkoda, że Autorka dokonując w rozprawie predykcji nie omówiła we wstępie metod prognostycznych jakie zastosowała do budowy scenariuszy. W pewnym zakresie zostało to zawarte w podrozdziale, gdzie scenariusze zostały umieszczone. Dodatkowo, zabrakło wskazania kilku technik badawczych, które znalazły zastosowanie, m.in. analizy statystycznej.

Praca została oparta na szerokiej i starannie dobranej bazie źródłowej, w tym szczególnie na analizie różnorodnej dokumentacji urzędowej. Świadczy to o dokładnym zapoznaniu się z materiałem dotyczącym analizowanej problematyki. Na zebraną bazę składają się dokumenty, monografie, druki zwarte, rozdziały w pracach zbiorowych, artykuły, raporty instytucji, materiały z internetowych portali informacyjnych, materiały ze stron internetowych instytucji i agencji unijnych. Choć znajomość literatury przedmiotu nie podlega zakwestionowaniu, pewien niedosyt związany jest z obcojęzycznymi materiałami, o które Autorka mogłaby wzbogacić bibliografię.

Praca zawiera jedynie niewielkie ułomności o charakterze językowo-technicznym. Znalaziono w niej małą liczbę bardzo drobnych usterek redakcyjnych, czego przykładem są przypisy, m.in.: 50, 51, 53 w rozdziale pierwszym, 108 w rozdziale trzecim, 28 w rozdziale IV, 7 w rozdziale V. Pewne mankamenty znalaziono także w zapisie poszczególnych publikacji w bibliografii (s. 320-322, 327-328). W wykazie stron internetowych powinny zostać wskazane linki do nich (s. 329-330).

Powyższe uwagi w żadnym stopniu nie podważają pozytywnej oceny przedłożonej pracy. Praca Pani mgr Małgorzaty Dolot ma wysoki poziom merytoryczny i metodologiczny, co potwierdza zdobycie przez Autorkę dobrego warsztatu naukowego. Stanowi ona oryginalne rozwiązanie problemu naukowego o istotnej doniosłości, zwłaszcza w warstwie praktycznej.

Podsumowując, potwierdzam, iż przedłożona dysertacja spełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim. W sposób prawidłowy zdefiniowano problem badawczy, zastosowano właściwą metodologię badań, przywołano niezbędne źródła i opracowania naukowe. W przeprowadzonych badaniach zostały sprawdzone hipotezy wyjściowe dysertacji, a sformułowane w zakończeniu rozprawy, poprawnie skonstruowane konkluzje, należy uznać za udaną realizację celu założonego w projekcie badań.

Zgodnie z § 6 Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 30 września 2016 roku w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. z 2016 roku, poz. 1586 z późniejszymi zmianami) wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Małgorzaty Dolot do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Beata Przybylska-Maszner

Poznań, kwiecień 2018